

---

# KÖNYVEK

---

**Gérard Le Vot.** *Les troubadours: Les chansons et leur musique (XII<sup>e</sup>–XIII<sup>e</sup> siècles).* Musique ouverte. [Paris]: Minerve, 2019. 393.

A magyar olvasókhöz az utóbbi két évtizedben szerencsére több, nagy értékű trubadúr-szakirodalom eljutott. Zemplényi Ferenc és a két éve elhunyt Szabics Imre irodalomtörténeti, illetve Falvy Zoltán zenetörténeti elemzésein túl meg kell említenünk a trubadúr verselméletet részletesen feltáró Szigeti Csaba kutatásait (például *A hímfarkas bőre* és *Magyar versszak* című köteteit), Seláf Levente munkásságát, továbbá Michel Zink *A trubadúrok* címmel, Rajnavölgyi Géza fordításában megjelent monográfiáját (2017). A *Vágyba felöltözve, ruhátlan* (1997), *A tavaszidő édessége* (2004) és az *Udvariatlan szerelem* (2006) című antológiák műfordításai is hozzájárultak ahhoz, hogy a magyar olvasók betekintést nyerjenek ebbe a gazdag univerzumba, amelynek új, francia szakirodalma ugyancsak érdekes újdonságokat ígér.

A lyoni egyetem jeles tanára nemrég egy vas-kos kézikönyvet tett le a középkori irodalom barátainak asztalára. A szerző neve ismerősen cseng a magyar közönség előtt: 1986-ban a Kecskés együttes vendégeként énekelt egy 12. századi trubadúr életműkiadásán (*Gaucem Faidit: Songs*, Hungaroton HCD 12584-2), sőt magyar énekmondó barátjával, Kobzos Kiss Tamással közösen Franciaországban is készített egy latin nyelvű lemezt (*Ultima lacrima: Chants spirituels du Moyen Age IX<sup>e</sup>–XIII<sup>e</sup> siècles*, Studio SM 1985<sup>1</sup>, 1997<sup>2</sup>). Az elhivatott énekes-hárfás jellegzetes, halk, légies, szinte dúdoló énekhangja sokszori újrahallgatásra hív, mintha megannyiszor újra rögtönözné a dallamokat. Egy kreatív, belső húrokat pengető előadói praxis örököse ő, aki több nemzedék számára vált meghatározó előadóvá a lelki és zenei nyitottságot kívánó trubadúrzenében.

Gérard Le Vot azonban legalább ilyen elhivatott kutató és tanár, aki a kettős pálya sokféle tapasztalatát összegezte új kötetében. Ezt tankönyvnek is tekinthetjük, bár alapvetően nem pedagógiai szempontokat követ, viszont mar-

káns metrum- és dallamtörténeti összefoglalást ad a középkori oksztán költők hagyatékáról. Nyomon követhetjük e rendkívül szubtilis, szinte az okkultizmusig kifinomult költői nyelv és rím kultúra kristályosodását a 12–13. században, összehangoltan a zenetörténet eredményeivel.

Gérard Le Vot kötete hét nagy fejezetre oszlik, amelyek mintegy koncentrikus körökkel közelítenek a csaknem megragadhatatlan témához: a trubadúrzene előadói praxisához. Bölcs mértéktartással a szerző nem sugall sarkos igazságokat vagy recepteket, ám az érdeklődő kutatók és muzsikuskok sok új szempontot kapnak. Az I. fejezet a trubadúrok művészetének történelmi-életrajzi kereteit tárja fel. A virágkor után kitér a provenç-i kulturális-politikai autonómia felszámolásának kényes témájára is: a 13. század folyamán a francia királyok tűzzel-vassal, sőt keresztes hadakkal irtották az itt élők nyelvét, albigens hitét és a déli grófságok jogait – a központosított hatalom udvari kultúrájába mégis felszívódott valami a trubadúrok örökségéből, méghozzá a *trouvères* művészetébe. Külön hangsúlyt kap a névadó *trobar* ('[fel/meg]találni', 'költöni') gondolatkör formálódása, a trubadúrlíra stíluskorszakai. A leghíresebb költők (például IX. Vilmos, Peire Cardenal, Bertran de Ventadorn) egy-egy bekezdésnyi életrajza mellett jó néhány kevésbé ismert trubadúrról is olvashatunk (többek közt Guilhelm Figueiráról, aki Erdődy János *Énekes az országúton* című regényének hőseként vált ismertté hazánkban). Apróság, hogy a magyar Imre király udvarában járt trubadúrok (Peire Vidal, Gaucem Faidit) nem Budán (38, 41), hanem Esztergomban léphettek fel – a budai vár ekkor még nem állt, az óbudai királynéi palota is később épült ki. A II. rész a trubadúrok ikonográfiájából von le következtetéseket: kit ábrázoltak hangszerral, kit lovagi viseletben, kit közemberként. A zenei-előadói praxis adatmorzsaiból, a vándormuzsikuskok, *joglarok* hivatásából szintén ízelítőt kapunk. A *trobar* és a *chantar*, tehát az alkotói és az előadói szerep különbségeiről és összjátékáról, sőt e szakterületek versengéséről is olvashatunk.

A III. fejezet a trubadúrköltészet legfőbb írott forrásait veszi sorra, főként a hangjegyes kódexeket, kitérve azok repertórájára, szerzői-műfaji csoportjaira, notációjára. E kéziratok az 1230-as évektől készültek, akár száz évvel a szerzők halála után, így a dallamoknak inkább az utóéletére következtethetünk belőlük, semmint az egykorú megszólalásukra. A versformák terén kedvezőbb a helyzet, a rímek és hívószavak gazdag rendszere szépen kirajzolódik a kései lejegyzésekből is. E fejezet már átvezet a metrum- és dallamfilológia világába, összefoglalva a korábbi adattárak (például Pillet–Carsens, István Frank) tanulságait. A IV. fejezetben Le Vot a műfajok (*canso*, *sirventes*, *alba* stb.) és a versformák párhuzamos fejlődését veszi szemügyre, ami különösen fontos a Dante és Petrarca miatt közismert irodalmi utókor szempontjából, de a szerelmi és közéleti műfajok latin és anyanyelvi változatait, sőt az udvari és populáris regisztert tekintve is. Poetológiai elemzést kapunk a *joi* ('öröm') és a szenvedés kompozíciós hatásairól – hiszen egy igazi *canso* a szerelem teljes érzelmi skáláját megszólaltatja –, topikus és egyénibb lírai megoldásokról, a *trobairitzek*, azaz női trubadúrok műveiről. A vizsgálat zene-történeti terepen folytatódott a melizmatikus (hajlításokban gazdag) és szillabikus (szótagoló) dallamok, valamint a hozzájuk tartozó versek összefüggéseiről. Az V. fejezet a *canso* formatörténetével foglalkozik. Le Vot aprólékosan elemzi a vers-, strofa-, sor- és rímszintű összefüggéseket – e kifinomult hagyomány a gótikus katedrálisok légies mérnöki bravúrait juttatja eszünkbe.

A VI. rész (*La vie du chant*) valóban a trubadúrénekek „életmódjához” közelít, egymásra vetítve a rímek, sorok és zenei formulák rendszerét, áttekintve a dallamok variálódását, sőt a „zenei intertextualitást”: a gregorián himnuszok és az egykorú világi dallamok (főként költőtársak) hatását a trubadúrok muzsikájára. A VII. fejezet *La déclamation vocale* címmel csakugyan az élő előadás jeleit kutatja, s az aprólékos táblázatok között a hangsúlyviszonyokat, emellett a nyelvészeti és népzenei párhuzamokra is kitér. A kötetet egy összegző fejezet zárja, a függelékben pedig a jegyzetapparátus, a fő kódexek tartalomjegyzéke, bibliográfia és névmutató kapott helyet.

Gérard Le Vot kézikönyve a jövőben alighanem állandó társa lesz a középkori irodalom barátainak, a régizeneszereknek és a művelődéstörténészeknek egyaránt.

CSÖRSZ RUMEN ISTVÁN

**Katalin BARTHA-KOVÁCS.** *Diderot et Watteau: Vers une poétique de l'image au XVIII<sup>e</sup> siècle.* Ouverture philosophique. Paris: L'Harmattan, 2019. 256.

Bartha-Kovács Katalin témaválasztását az ösztönös affinitás sugallta: a furcsa, a szavakkal körülírhatatlan, a nyugtalanító keltette fel figyelmét. *Diderot et Watteau* című könyvének kézhezvétele előtt javasoljuk Watteau két, témájában egymástól meglehetősen távol álló festményének megtekintését. A *Szobrászat* és *A perspektíva* című képeken elmerengve próbáljuk meg megfogalmazni érzéseinket. Attól sem kell megijednünk, ha gondolatainkat nem tudjuk szavakba önteni, nyugodtan hagyjuk kibontakozni magunkban a „tudom-is-én-micsoda” érzését, amely a szavakkal megragadhatatlan jelenségek hatására fog el bennünket – ezt követően vegyük elő a könyvet, és merüljünk el a szerző kutatásaiban.

Mivel Diderot és Watteau művészi elképzelései gyökeresen eltérnek egymástól, a kritikus és a festő művészettelfogásának egy kötetben történő elemzése valóban eléggé meglepő. Bartha-Kovács Katalin a párizsi L'Harmattan Kiadó filozófiai könyvek sorozatának részeként megjelent francia nyelvű tanulmánykötetében mégis arra vállalkozik, hogy ezeket a különböző művészi koncepciókat közelítse egymáshoz. A szerző a kötetben tizennégy, a témában 2004 és 2018 között megjelent publikációját válogatta össze; a művészet, a művészetkritika és -elmélet, valamint az irodalomtudomány határterületein elhelyezkedő írások változatos elemzéseket kínálnak a 18. századi képekről és a képiségről való gondolkodásról. Módszere a nehezen definiálható kategóriák köré egyfajta fogalmi háló építése: többek között a *melankólia*, az *álom*, a *ritmus*, a *báj* vagy a *könnyedség* fogalma szolgál kapocsként Diderot és Watteau között. A könyv célja, hogy új megvilágításba helyezzen bizonyos művészeti kérdéseket, és ezáltal hozzájáruljon a klasszikus